

Чурапчыга күн тахсар!

САҢА ОЛОХ

12+

100 ЛЕТ
ЯСССР
1922-2022

Чурапчы улуунун хаһыата

Муус устар 22 күнэ, 2022 сыл, бээтинсэ

№ 15 (11841)

стр. 2

УЛУУСКА – БУ КҮННЭРГЭ

ЧУРАПЧЫ УЛУУХУГАР
БАЙЫАННАЙ
СУЛУУСПАҔА, СААСКЫ
ЫҢЫРЫҤЫ САҒАЛАННА

ИНТЕРВЬЮ

НАДЕЖДА ЛУКИНА:
«СӨБҮЛҮҮР ИДЭМ
КЫНАТТЫЫР»

стр. 5

ҮӨРЭХ

БИИР КЭЛИМ СУДААРЫС-
ТЫБАННАЙ ЭКСЭЭМЭННЭ-
РИ ТУТТАРЫҤЫ

стр. 7

стр. 3

ТЭТТИК СОНУННАР

Олохтоох бэйэни
салайыныы күнүн
бэллэтээтилэр

Үөрүүлээх тэрээһин «Айылгы» норуот айымньытын дыстигэр Арассыйа, Саха сириг, улуус гимннэрини саҕаланна.

Сүрүн дакылааты улуус баһылыга Степан Саргыдаев оҕордо.

Кини: «Олохтоох бэйэни салайыныы сокуоннара инникитин өссө уларытар чинчилээхтэр. Ол уларыттыттан саамай туһалаахын таба талар, инникитин дикти эрэллээхтик хардыылаан иһиэхтэ дикти эрэнэбин. Чурапчы күүһэ - түмүкүгэ» - дикти тылларынан түмүктэтэ.

Олохтоох бэйэни салайыныы сайдыытыгар дьонун кылааттарын киллэрсипт бас- тын көрдөрүүлээх муниципальнай сулууспа үлэһиттэригэр Арассыйа, өрөспүүбүлүкэ уонна улуус салалтатын үрдүкү наҕараадалара туттарылына.

Кинигэ улахан
быыстапкага тэрилиннэ

Улуустаагы кини бибилиэтигэ ааҕар саа- латыгар Саха АССР төрүттэммитэ 100 сыл- ыгар аналаах «Саха сирэ: дьыллар уонна дьоннор» дикти улахан кинигэ быыстапкага аһыллыта буолла. «Кэм кэрдик устуру- йата», «Автономияны төрүттэспит саха саа- рыннарар», «Чурапчы улууһа – сайдыы сулу- на», «Устуруйа уус-уран литэрэтиирэ» дикти түөрт улахан түһүмэхтээх быыстапка Саха сирин 100 сыллаах баай устуруйатын кэрэһилиир, кэспир кинигэлэрин бибилиэ- тигэ үлэһиттэрэ билиһиннэрдилэр.

Ону таһынан быыстапкага Чурапчы улуунун нэһиликтэрин кинигэлэрэ турду- лар. Быыстапкага урукку кэм кэрэһилиир маллар, туттар тэриллэр, откыткарар, аль- бомнар тэрээһин кыттылаахтарын сэнээри- тин ыллылар.

Чурапчыга «Граждан-
ская өрөбүлүр» саҕалан-
нылар

Муус устар 21-22 күннэригэр Ыччат дьыалаларыгар уонна социальнай коммуни- кацияга министристибэтэ СӨ Уопасты- баннай палаататын кытта Чурапчы улуунугар «Гражданская өрөбүлүр» тэриин саҕалаа- тылар. «Өрөбүлүр» маллым сытар Таат- та, Амма, Мэҥэ Хаҥалас уонна Уус Алдан улуустарыттан дэлэгэссийэлэр кэлэн, кытта сыдыаллар.

Форум бигэс былаһаакхана: эдэр ычча- ка, дьахталларга, эр дьонго, үөрэхтээһингэ уонна СО НКО-ларга ананан бара турар. Эби- эккэ дикти хас биридди былаһааккага тус- таах спикердэр лизксийэлэри аахтылар, эбиэт кинигэттэн практической үлэһэ киирдилэр.

Сарсын Уопастыбаннай палаата бигэс улуус уопастыбаннай Сэбиэтин кытта көр- сөн, кини ырытыһылаах мунуах буолуох- таах.

Кини кинигэ – Киргизэлэй

КОРОНАВИРУС УТАРЫ ҮЛЭЛИИР
СУҒАЛ ЫСТААП ИИТИННЭРИИТЭ

Муус устар 20 күнүнээҕи туругунан улуус инфекционной отделениетыгар 5 киһи сытар. Итинтэн оҕото – 1. Таһыт- тан 16 киһи эмтэнэр, онтон оҕото – 5. Дьоккуускайга 2 киһи эмтэнэр.

Вакцинанан былаһынан 11204 киһи ылыһтаабын, билигин 9185 киһи бастагы компонентын, 5684 киһи ик- киһин ылбыт. Вакцинанан ылбыттар туруктара үчүтэй.

Бэйэни харыстанар туһуттан ма- асканы, бэрээккени күтэ сылдьып, социальнай араты тутуһуу, илин- ни чаастаах сууһуу. Ыларым си- биэгэ (температура таһыстаабын, сыты, амтаны билбэт буоллаххытына, сетелүүнэххитинэ) бырааһы ыгырылг.

Чурапчытаагы кини баһылыга суҕал линийэтин төлөпүнэ – 89618696878, 89644202833
Роспотребнадзор – 84115141272.
ЕДДС – 84115141660.

COVID-19

ИЛ ДАРХАН НЭДИЭЛЭТЭ

Айсен Николаев ааспыт нэдиэлэбэ үлэтин сүрүн түгээнэрэ

Муус устар 11 күнү. Айсен Николаев бырабытталыстыбада киринсипи утары эконимикэ туруктаах буоларыгар туһуламмыт федеральнай таһымга ылыннылыбыт дыһаллары өрөспүүбүлүкэбэ кыллар охсорго соруудахтаа. Эконимикэ, инвестиция, үп-харчы, наука, үөрэхтээһин болпуростарыгар суударыстыбаннай сөбүстү туһааннаах хамыһыһаларын кытта үлэлэһэргэ эттэ. Суударыстыбаннай, муниципальнай өгөлөрү анал портал негүө оҥорууга үлэ күүһүрөөхтөөх. Маны тэнэ дьобус, орто урбаан үлэтигэр туһанаарыгар 50 бырыһыан чэпчэтиннээх бырагыраамалары атылаһан ылар кыахтанна. Дойду 29 оҥорон таһаарааччытыттан 130 бырагырааманы талан ылаахтары сеп. Бу бырагыраама өгөнү оҥорууну судургутууба. Ил Дархан тутууга кирибит уларыһыларга тохтоото. Тутуу бырайыагы оҥорууга суударыстыбаннай чинчийи ытыллар бэрээдэгэ судургутуубут. Тутуучу тэрилтэ тутуу матырыяалын былааннамматтан хаачыстыбатыгар эппиэттэһэр атын матырыяалынан солбуйбут буоллабына, экспертизаны босхо ытар кыахтанна. Экспертиза ытыллар бөдөбө кылган, үгүс өттүгэр икки нэдиэлэни быһылына.

Муус устар 11 күнү. Айсен Николаев урбааны сүрүннүүр сөбүстү муһаҥар коммунальнай өгөлөрүгэр нэстээх урбааньыттарга итинни, уоту, ууну

бизирини хачахтааһыны тохто-торго. итиннигэ нэстээх өлүүдөөн толоһоллоруттар кыах биэрэргэ туһааннаах биздикистибэлэргэ соруудахтаа. Маны тэнэ от ыйын 1 күнүгэр дээрэ Саха бэлитикэтин суударыстыбаннай комитеттэ муниципальнай тэриллеллэри кытары социальнай суолталаах асуол испиниһэтин хаттаан көрүүбэ. Манык табаардарга атыы на-дэвкатын мунутуур кээмэйи быһыллар. Ил Дархан билинги балаһамниада сүрүннүүр сөбүстү муниципальнай тэриллеллэри кытта быһааччы үлэлэһтээбин, урбааньыттар кыһалбаларын быһаарылыга үлэтин күүһүрдөөхтөөбин туһунан эттэ.

Муус устар 13 күнү. Айсен Николаев кыһылгы суол сабыл-лыар дээрэ сүрүн бордуюктаны, табаары тизийини тэтимнээргэ, өрүс уонна Хотугу муора суолла-рынан таһаарыа тизийингэ бэлэми күүһүрдэргэ суһал ыстаапка со-руудахтаа. Улууустары уонна ку-ораттары социальнай суолталаах бордуюктанан уонна табаарынан хаачыһыны контуруолга сал-гыы тутарга эттэ. Кулун тутар 10 күнүттэн ыла Аллараа Бэстээх-тээри тизий суол ыстаансыаты-гар бордуюкталаах 600-тэн тах-са бөгуөн сүөхэниллибит. Муус устар бүтүүтүгэр өрөспүүбүлүкэ наадыр саппааһа тизиллэ, «Яку-топттор» АУо Дьокуускайга уон-на Аллараа Бэстээххэ ыскалаатта-рыгар хараллыа. Тэрилтэ сыананы тутары, 200 мөл. солк. кирдэлит ытыт.

Муус устар 14 күнү. Ил Дар-хан национальнай бырайыактар олоххо кирииллэрин хаамытын көрдө. Быйыл 42,6 млрд солк. көрүлүбүт. 2199 хантараактан 1447 түһэрсиллибит. Ол ааспыт сыл бу кэмин кытта тэҥнээххэ, 29,5%-нан элбэх. «Хаачыстыба-лаах уонна куттала суох суол-лар», «Экология» бырайыактарга хантараак 100% түһэрсиллэр. Айсен Николаев мэдээһинэ тэ-риллэллэрин үрдүк технологиялаах оборудованинан хаачыһылыга, тутууга, тыа сирин биһир кэлимин сааһы бырагырааматын туолуу-

тугар ураты болбөмтону уурарга эттэ.

Муус устар 15 күнү. Айсен Николаев суһал ыстаап муһаҥар тутууга административнай хаач-чахтары суох оҥорорго, чааһынай дьэтин тутууга аналлаах олохтоох матырыяалы оҥорооччулары өйүүр ньыманы тобуларга соруу-да.

Муус устар 15 күнү. Айсен Николаев социальнай ситимнээргэ быһа эфиргэ табыста. Дьокуу-скайга сага Кардиологическай киһи муус устар 29 күнүгэр аһыл-лыада диир иһитиннээрдэ. Аныгы оборудованинан таһыллыбыт киһи дойдута биһир бастыг мэ-дээһинэ тэрилтэ буолуо диир бэлиттээтэ. Ил Дархан «Халы-ма» федеральнай суол быһыл Чу-рапчыга дээрэ аспапаланаада. 2025 сылга Ытык Күөлгэ дээрэ тийиннээх диир эттэ.

Айсен Николаев Амма өрүс үөһэ өттүгэр ойууру кэрдии бол-пуруоһун бэйэм хонтуруолбар ылым диир эттэ. Өрөспүүбүлүкэ дьонун-сэргэтин интэриһин көмүскүүм, Амма харыстанар ойуурун сирэ кэрдиллээ суоҕа диир бэлиттээтэ. Хампааньа өрөспүүбүлүкэ тас өттүгэр ре-гистрациялаах, манна үлэлиир санаалаах буоллабына, Алдан оройуонугар хайаатар да регис-трацияланаахха. Мээстэтигэр уопсастыбаннай контуруолу олох-тоон, бу болпурюоска бары үлэли-эбин диир ыһарда.

Муус устар 16 күнү. «Тыа сирин биһир кэлим сайыннарыа» федеральнай бырагыраама чэрчэ-тинэн, 2022 сылга саамай элбэх, 1,3 млрд солкуобайтан тахса үп Саха сиригэр көрүлүбүт. Чу-рапчы улуунун Мындааайы сэлээннээтигэр 120 мээстэлээх оскуоланы тутуу саҕаланнаада. Улууустарга 13 эбиилээх халыта-алынай өрөмүөн ытыллыада, до-руобуһа харыстабылын, култуура уонна үөрэх элгээтигэр аҕыс тыра-аныспар атылаһыллыада.

Афанасий НОЕВ,
Ил Дархан прес-с-экиригээрэ.

БЫҤА ЭПИИР

“Телеграм” ситимнэ – бастакы аһаҕас эпиир

Пандемия саҕала-ныабыттан «Сага олох» хаһыат эрдээхсийэ-тин социальнай сити-мингэр комитеттэн-кэми-гэр тустаах тэрилтэ салаааччыларын, ис-писэлиһтэрин ыны-ран, быһа бизирини ыттан кэлибит. Ол эрээ-ри, быйылгыттан уларыһы-лар кириэн, сага «Телеграм» сыһаарылыа баһылаан, онно «ЧУРАПЧА Live» диир ханаал астыбыт. Муус устар 20 күнү-гэр бастакы быһа бизирини сэрэгитик ытылына. Ыл-дыһыллыт – Чурапчы улуунун социальнай харалта управле-ниетин салаааччыта Лидия Васильевна Тосукаева. Киһи нэһилиһинэ көмүскэллээх буолуутугар кирибит улары-һылары сипилин кэпсээтэ. Ол курдук, «Демография» на-циональнай бырайыак чэрчэ-тинэн регионнаабы «Дьэз жү-гэтигэ оҕо төрөөһүнүн үбүнэн көмөлөһүү» бырайыакка ааспыт сылга 14,5 млрд солк. көрүлүбүт буоллабына, бый-ыл өссө үрдээбит. Сокуонна-ра уонна босуобуһаларга, дьэз жүргэтигэ көрүлүр көмөлөрү төлөөһүнэ уларыһылар киридилэр. Сорох босуобу-йалар пенсионнай управление иһинэн төлөнөр буолбуттар, араас төлөбүрдэргэ сайа-былыаннаа барыта электрон-най ньымаа көспүт.

Быйылгыттан тийиннэи олоруу алын кээмэйи биһир кэһинээ тиксиптэ, ортотунан, 18726 солкуобай буолбут.

Оттон босуобуһалар кээмэйлэр:

1. Элбэх өбөлөөх ыалга оҕо таһаарыа компенсация суума-та - 3884 солк.

2. Эдэр ыал бастакы оҕотун төрөтөөһүнэ бэрлэлэр компен-сация - 7768 солк.

3. Бастакы оҕо төрөтөөһүнэ биһирдэ бэрлэлэр төлөбүр - 38 914 солк.

4. Бастакы оҕо төрөтөөһүнэ, оҕо 3 сааһыгар дээрэ төлөнөр

босуобуһа - 19 457 солк. Айах ниттэрэ - 40 822 солк.

5. Үһүс уонна онтон үөһэ төрөөбүт оҕо 3 сааһын туолуор дээрэ төлөнөр төлөбүр - 19457 солк. Айах ниттэрэ - 42 119 солк.

6. 3-7 дээрэ ый аайы төлөнөр көмө сылга индекс-тиллэнэн, 50% - 9728 солк., 75% - 14592,75 солк., 100% - 19457 солк.

3-7 дээрэ бэрлэлэр көмө бу сылтан уларыһыта диир, та-раахтар, дьобус суудуналары ылыыга көрүлүр кыахтанна-лар. Ону таһынан, убаастанар бириччиннээх эбии - ийэ хат сыдыабыт ыйдара кириэр бу-олулар.

Муус устар ыйга кирибит уларыһынан былдыаммыт эбэтэр халуобуһай ирдээһингэ сыдыар тырааныспар, дьэз-уот, киһи олоҕор дьэзэ эмиз аахсыллыбат буолла.

Ил Дархан Айсен Николаев 2022 сыл өрөспүүбүлүкэбэ Ийэ сылынаа биллэрбитэ. Бу чэрчитинэн итиннэ Саха АССР 100 сылынан тохсунуу 1 күнүттэн төрөөбүт оҕолор-го, хас биһирдэлэригэр 100 тыһ. суумалаах сэртификэти анылар туһунан уураах тах-сыбыта. Билинги туругунан улууска 57 нийэ туттарыллы-быт, үс ыал баҕарар хайысха-тынан туһаммыт. Ол курдук, бу хапытаалы оҕо аатыгар уурунууга, оҕо үөрэхтэр, Арас-сыһа иһинэн сыһыанымга, олоҕор дьэз усуллубуһаа тырааныспар ылыһытар, кэтэх хаһаай-стыбаны тэриниһэ, оҕону страховкалааһынга туһанаах-ха сеп.

Аһаҕас кэпсэтигэ көрөөччүлэртэн 21 ыйыты кирирдэ, Лидия Васильевна чопчу, сөптөөх хоруйдары би-эрдэ.

Марфа ПЕТРОВА.

УЛУУСКА – БУ КҮННЭРГЭ

Чурапчы улууһугар байыаннай сулууспаҕа сааскы ынырыы саҕаланна

Кулун тутар 31 күнүгэр Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин «2022 сыл муус устар – от ыйдарыгар РФ гражданнын байыаннай сулууспаҕа ынырыыны саҕа-лыр уонна ынырыынан барбыт гражданнын сулууспаларын тохтоор туһунан» ыйаабы таһаарыта. Онно этилэлэринэн, бу саас 18-тан 27-гэр дээрэ саастаах 134 500 гражданнын аармыйаҕа ытырыллыахтаах. Онон, военкоматтар муус устар 1 күнүттэн бэбисекэлэри ытыталаан саҕалаабыттар.

Муус устар 20 күнүгэр Чу-рапчы нэһилиһин Александр Федотов аатынан успуорт ура-байытар сааскы ынырыы меди-цинскэй хамыһыһата ыты-лына.

“Уолактар ыам ыйын бүтүүтүгэр аармыйаҕа сулуус-спалы барыахтара. Бастакы ынырыһааччылар билигин көрдөрүө сыдыаллар, ол кэминтэн иккис ынырыы ха-мыһыһата бэс ыйыгар буолу-оҕа. Быраастар толору кэлэн үлэли оҕоролор”, - диир Таат-та уонна Чурапчы улуунун ба-йыаннай хамыһаарын байыан-най сулууспаҕа ынырыыта 1-кы

солбуйааччы Айгалина Терехова кэлсир.

“10-с кылааска сыдыан, маннай, ынырыы ин-нинээди ме-д и ц и н с к э й хамыһыһа-ны ааспытым. Билигин 11-с кылааска интэ-ринээт-оскуолаҕа үөрэнэ сыдыабын, 18 саастын туолбутум. Инниниктин математическай хайысхаҕа үөрэхтэ тут-тарсыахтын баҕарабын”, - диир призывник Ярослав Петров са-наатын тизлэр.

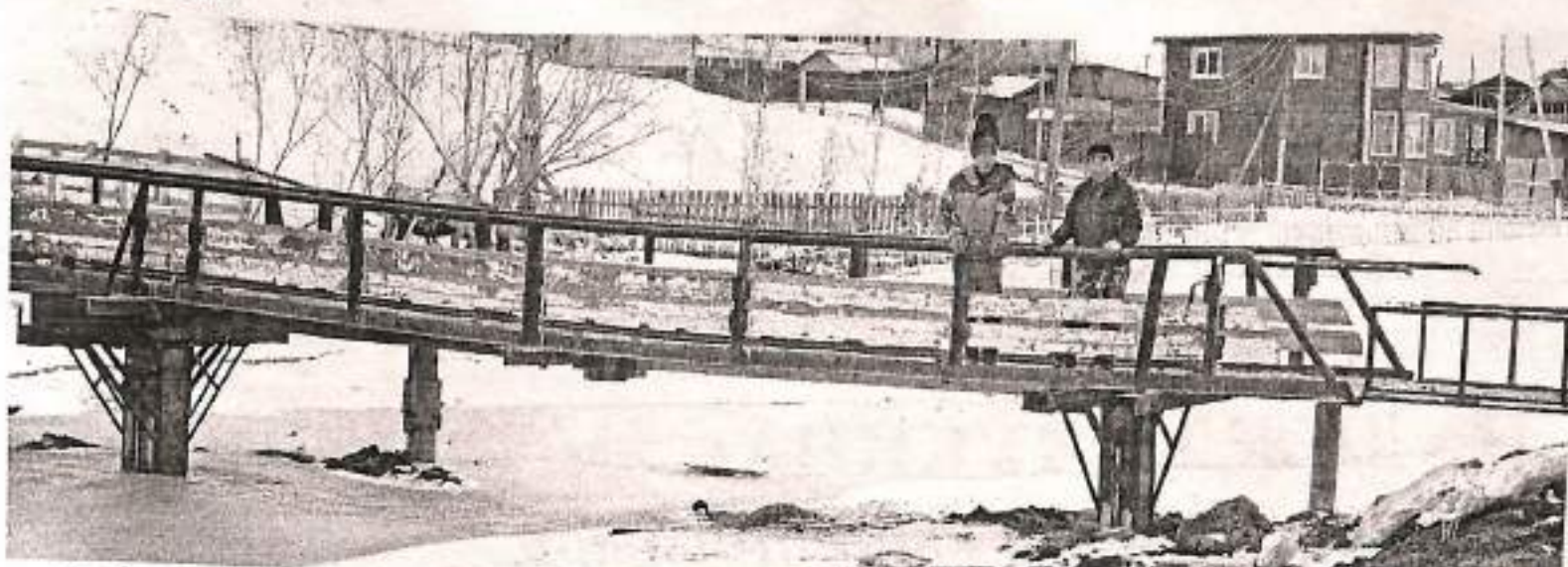

Хамыһыһаны аһа сыдыар уо-лактар ортолор-угар бэйэтин баҕатынан су-лууспалы ба-раары сыдыар Чурапчы нэһи-лиһин Егор Попов диир эр бэрдэ эмиз көһүннэ: - Үрдүк үөрэхтин бүтэр-битим, билигин “С” категорияны ылан, аармыйаҕа десанынан ба-раары, ДОСААФ-ка үөрэнэ сы-дыабын. Сулууспалы барбыт киһи диир санаалаахпын.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ҮЛЭ ЧУЛУУЛАРА

Киһи киһитэ – Киргизэлэй

Чурапчы улууһугар Григорий Григорьевич Дагданчаны билбэт, аатын истибэтэх, бука, суоҕа буолуо. Улууспут биир бастакы урбаанныыта, меценат биир улахан дыгалатынан Улуу тириэньэр Дмитрий Петрович Коркин бэйэтин үөрэнээччилэрин күүһүнэн туттарбыт тустуу саалатын, сана таас ыспартыбынай саала тутулан, эргэрэн, туһатыттан тахсыбытын иһин, интэринээт-оскуола томторуттан көһөрөн киллэрэн, Афанасий Софронов аатынан ыспартыбынай саалаҕа сыһыары тутан, сангардан, Чурапчы киинигэр олорор эдэр тустууктарга улахан бэлэҕи онорбуттааҕа.

1997 сыллаахха мүүс устар ыйга ытыллыбыт урбаанныыттар кэмпириэһийлэрингэр, оччотообута Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Анатолий Саргылаев: “Дьинэр, түмсүүлээхпит буоллар, бу аастыт биеэ снл устата, сүбэлэһэн биир үчүгэй эргизин дьэтин тутан кэбиспит буолуо этигит. Ырыынак олохпуттар чинник кириэ, онон быстах санаалартан аккаастанан, үлэни күэниик көрүнэр сөл, маньаха тэрээһин, түмсүү наада”, - дьин дорбоонноохтук тыл эппитэ. Григорий Григорьевич оччолорго таксилаан мунньу-

бут харчытынан ити снл, Чурапчыга “Сельхозтехники” томторугар бырабыллан турар дьэтин атылаһан ылан, хаппытаалынай өрөмүөкү ытан, истэри-тастары сангардан, хончулунай тутан, аан бастакы ырыынагы аһан үлэлэппитэ. Үс снл буолан баран, 2000 сыллаахха бигэргэммит атыы киинин бырайыагынан, “Куохара” дьин 30 мнэстэлээх ырыынагы туттаран астыта. Бырайыак быһылытынан эбийнээк оччотообута сыаната 430 тыһ.солкуобайга тэннэспитэ. Бу үбү барытын Григорий Дагданча бэйэтэ уйуммута.

Нэһилиэк сайдыытыгар киһи биир улахан кылаатынан – тимир каркаастаах, сатыы дьонго аһаммыт Куохара үрэҕи туоруур үс сүрүн муоста буолар. Урукку муосталар наар маһынан онгоһуллар буоланнар, уһун үйэтэ суох этилэрэ. Василий Дьяковскай бырайыактарынан уонна улууска биллэр сыбаарсык Юрий Аретин көмөлөрүнэн, 2003 сыллаахха “Айылгы” култуурунай сынньалант киинин таһынан аһар 24 мнэстэрэ усталаах бастакы муостатын, онтон 2004 сыллаахха Мүүска оскуолатын аһынан аһар 32

мнэстэрэ усталаах иккис муостаны (Тапталлаахтар муосталара) уопсай симнэтэһэн 787 тыһ. солк ороскуоттаах эбийнээктэри туттута. Оччотообута нэһилиэк баһылыга Иван Оконешиников көрдөһүүтүнэн, 2006 сыллаахха таһара дьэтин аһынан үһсү муостатын тутан таһаарбыта, муоста уһуна, хаамар үктэлин кытары, 135 мнэстэрэ усталаах буолбута. Ити этилибит муосталарга бириднилэритэр улуус уонна нэһилиэк дьаһалтала 50-нуу тыһ.солк көмөлөспүттэрэ. Онтон атын ороскуотун барытын Григорий Григорьевич бэйэтэ уйуммута. Итин таһынан 2005 сыллаахха Улуу Кыайы 75 сылыгар аһаммыт сквер кириин ааркатын, үс тимир сэргэни туруоруутун, аһын эмнэ бэйэтин үбүнэн онорторбута. 2007 сыллаахха, Чурапчы нэһилиэгин кыраһысатын бэлэтигэр Бөтүгүттэ Алааһын үрдүгэр аҕыс кырылаах, тоҕус мнэстэрэ үрдүктээх алтан сэргэни, бетонтан кутуллубут саха балаһаны тас көрүңкү кордөрөр, ол аҕыгар “Чурапчы” дьин улахан суруктаах уонна онно туоруурга аһан тимир каркаастаах муостаны туттар-

быта. Бу үлэлэргэ барытыгар уруккуттан бииргэ үлэлэһэр дьонно Василий Дьяковскай уонна Юрий Аретин кыттыгыны ылбыттар. 2010 сыллаахха “Учуутал” сылыгар аһан, Григорий Дагданча учууталларга аһан түөрт кыбартыралар дьэтин Трактовай уулуссаҕа кылгас кэм иһигэр хаачыстыбалаахтык онорторон, үлэҕэ киллэрибэтэ. Оттон 2012 сыллаахха бүддьүөт тэриитэлэрин үлэһиттэригэр аһан, Константинов аатынан уулуссаҕа икки этэстээх, түөрт кыбартыралар олоор дьэтин туттута.

Григорий Григорьевич билгин тоһо даһаны 70-нуу аастар, мэлдн сананы, сырдыгы төрөөбүт улууһугар, нэһилиэгэр тус кылаатын киллэрэ сылдьар, саас аайы туттарбыт муосталарыгар быстах өрөмүөнүгэр бэйэтин үбүнэн онорторор. Киһи үтүө холобурун батыһан, улуус аһыгыт бизнесин үлэһиттэрэ аһыаҕа суох сага дьэһилэр-уоттары туттулар. Киһи умсулбаннаах үлэтэ кэлэр кэһээһи ыччакка үтүө холобур буоллун дьин туран, биир дойдулаахпыт, поэт Василий Петров-Айыл аһабыл хоһоонунан түмүктүүбүн.

*Киһи киһитэ Киргизэлэй
Киһити кэрэтик дьаһанар,
Бүдбүтүн эрэ барытын
Мунун аһыгар мунньубат –
Бар дьонун туһугар
Босхо муосталары туттарар,
Үтүө үтүө дьаһалларга
Үбүлэһэр, көмөлөһөр,
Чурапчы сайдарын туһугар
Чулуу, кыастаах дьаһалларга
Үтүө дьаһытынан*

кавутаһин,

Үтүө холобур кордөрөр...

Сэмэн
ЖЕНДРИНСКЭЙ

ТҮА ХАҢААЙЫСТЫБАТА

САХА ФЕРМЕРДЭРИН 30 СЫЛЛАРА БЭЛИЭТЭННЭ

Бу 2022с. мүүс устар 12 күнүгэр Дьокуускайга Саха фермердэрин уонна тыа хаһаайыстыбатын кэпэрэтииптэрин Ассоциацияларын 30 сыллаах үбүлүйдээх форумнара үрдүк тэрээһиннээхтик буолан ааста. Биллэрин курдук, хамсык ыарыгытынан сибээстээн, 2 сылтан ордук кэмгэ сирэй көрсүһүлээх ханнык даһаны улахан дьаһаллар ытыллыбатахтара.

Онон даһаны буолуо, өрөспүүбүлүкэбитигэр онгоһуллар тыа хаһаайыстыбатын бордуукусуатын 26 %-нын бэлэмниир, 1043 бааһынай хаһаайыстыбалартан 200-гэн таһа кырдааһас уонна эдэр фермердэр уонна кэпэрэтииптэр бэрэстиибэтэллэрэ аһыспытты көрсөн, Саха тыаһаатырын толору олоорон, бэйэбит 30 сыллаах үбүлүйдүгүн бэлэһэтэтибит уонна түмүктэри иһиттибит.

Форумга РФ Госдуматын 6 бөлөһөххө ыгырыллыах дьонно, бааһынайдарын уонна тыа хаһаайыстыбатын кэпэрэтииптэрин бэрэстидьинэ В.Н.Плотников толору сылдьан уонна тыл этэн, тэрээһин таһымын өссө үрдэттэ. Ону тэнэ Бырабыытылыстыба солбулар бэрэстидьинэ М.В.Никифоров, Ил Түмэн тыа хаһаайыстыбатыгар снэ кэмпиютин салайааччыта А.М.Находкин, Тыа хаһаайыстыбатын миннестирэ А.П.Атласов, Ассоциация урукку бэрэстидьинэ М.С.Санников, А.А.Гуляев, Г.Г.Сивцев, А.А.Кузьмин, В.Н.Ефремов уонна билгин үлэтин сылдьар А.Е.Артемов сырыттылар.

Форум Бырабыытылыстыба бэрэстидьинэ солбуларчы М.Никифоров, Арасыйыта АККОР-и бэрэстидьинэ В.Плотников, Ил Түмэн дьокуута А.Находкин, миннестир А.Атласов эдэрдэлэрини садаланна. СӨ бааһынай хаһаайыстыбаларын уонна кэпэрэтииптэрин Ассоциациятын бэрэстидьинэ Александр Артемьев Ассоциация 30 сыллаах үлэтин туһунан олус сэргэх, ытыллыбыт үлэ бары өттүн хаһар иһитиннэрини онордо.

Онно киһи бааһынай хамсыгыгар биллэр сулуһуу хаһаларыт, олус таһаарылаахтык үлэлэбит, ол эрээри, хомойуох иһин, эрдэ олохтон туоралбыт Ассоциация бастакы бэрэстидьинэ И.О.Паномов, Горнайтан С.Ф.Стручков («Мээнэ» б/х), Чурапчыттан С.П.Борисов («Аартык» б/х), В.В.Смирников («Олох» б/х), Төһүлүттэн А.Т.Борисов («Маар» б/х), Амматтан Г.И.Бубякина («Галина» б/х), Дьокуускайтан К.С.Макаров («Уокүйтэ» б/х), У.Г.Кириллина («Түмүү» б/х), Ус Алдантан Г.Г.Свинобоев («Соргу» б/х) уола ааттарын аһын аһытын сөбүлүү иһитим.

Форумга, Ассоциация 30 сыллаах үбүлүйдэ да буоларынан, элбэх бастык үлэһиттэр, урут үлэлээн аһыт бэрэстидьинэр, салайааччылар даһаны араас наһараалларга тигистилэр.

Бөһүтөөх ааттары ылылар. Киһилэр ортолоругар «РФ үтүөлээх фермер» ааты 3 киһи: Сунтаартан А.Н.Попов («Лонкур» б/х), Тааттаттан Е.М.Винокурова («Даккы» б/х), Чурапчыттан И.И.Дьяковскай (ИП «Дьяковский»), «Саха сирин үтүөлээх фермер» ааты 9, «Саха сирин Бөһүтөөх фермер» дьин сага олохтоммут бөлөһи 10 киһи ылылар.

Маны таһынан элбэх киһи Арасыйыта Тыа хаһаайыстыбатын миннестиритибитин РФ сенитора Е.А.Борисов, Ил Дархан А.С.Николаев, Ил Түмэн, СӨ бырабыытылыстыбатын грамоталарынан, Махтал суруктарынан бэлэһэттиилэр. Ону сэргэ хас да киһи «За вклад в развитие фермерства Якутии» дьин бэлэһэн наһараалланылар. Олор истэригэр мин кирибипиттэн эдн буоллум.

Форум бүтүүтүгэр, үбүлүйдэ аһан онгоһуллубут, 242 сирэй-дээх 1000 аһаһынан тахсыбыт

«Якутскому фермерству 30 лет» дьин бэрэстидьинэ альбом-книгэни сүрөхтөөһүн буолла. Бастаан Тыа хаһаайыстыбатын миннестиритибитин пресс-киригэр уһунуук үлэлэбит суруналыыс Т.А.Обулахова киһигэ хайдах тахсыбытын туһунан кэпсэттэ. Ол кэһиттэн киһигэ ырытарга мнээх тыл биэрбиттэригэр санаабын толору эппипиттэн эмнэ аһыппым. Бу альбом-киһигэни форум кыттылаахтарыгар барыларыгар бэлэх курдук биэрдиэр.

Форум бүтэһигэр «көһиэр буолар» дьэбиттэригэр, биллэр эстрада артыаластара ылыыларга буолуо дьэбитим, фермердэр бэйэлэрин көһиэрдэрэ буолан соһутта, үөртэ даһаны. Улахан бэлэмэ суох көһиэтэ, саалаттан сыанаҕа таһан, дьэ, ырыаны-тойугу тобо тархылар эбөөт! Били, «таһан норуokka баар» дьэһилэрини, маһынай, Чурапчыттан Н.Григорьев олохоттон баһа тардылыны ылыан доллоһуган баран, аны «Клен зеленый, клен резной...» дьин нуучча норуотун ырыатын тардан көһиэн, «былааһы» ыла. АККОР бэрэстидьинэ В.Плотников олус сэргээн, ытыһын таһына олоорон көрдүм.

Салгыи биригэн биэр бэрэ ырыаһыттар Тааттаттан Арасыйыта үтүөлээх фермер Д.Афанасьев суопалаан уонна ойбуһунан дуэттан, Ханаластан саха сүөһүгүн иһигэр Саргылана Соколомова дьэһэттэһэн 2 ырыаны «саайаннар», Чурапчыттан И.Ануфриев, Намтан 76 саастаах үлэ, сыана бэрэстидьинэ, норуот маастара, тыа хаһаайыстыбатын

уонна култуура туйгуна, «Эдээтэ» бааһынай хаһаайыстыба баһылыга М.В.Оконешиников нууччалыы, сахалыы олус бэрэ ылаабытын уола толоруулары сөһө истэн, улахантык дуоһуйдубут.

Форум бүтэһигэр биир киһи уорабайга тийэн, күнү быһа мунньахтаабыт дьон тоһо аһан, санаа атаһан, өссө эһин ылаан-туойан, үткүүлээн, хаартыскаҕа түһэн, дуоһуһа сыһыһан, аһынан аһай тардаһыбыт. Манна Москвадан бөһүтөөх ыла-дыппыт В.Н.Плотников уонна бэйэбит саалаларыт толору сылдьыбыттар өссө көрэхсэбиллээх буолла.

Ити курдук, сылга биир күн көһиэтэ өрөһөт үлэлээх, чэрдээк иһиһилээх, хотон-хонуу үлэһиттэрэ – фермердэр 2 сылтан ордук кэм аһытын кэһнэ сага көрсүһэн, Ассоциация 30 сыллаах үбүлүйдүн аһына бэлэһэтэн, бу уустук кэмгэ өссө күүскэ үлэлиир-хамсыыр баһалаах форуммутун түмүктэтибит.

Түмүгэр бу үбүлүйдээх улахан форум ситиһилээхтик, бары өттүнэн олус тэрээһиннээхтик барытыгар Ассоциация бэрэстидьинэ А.Е.Артемовка, Ассоциация Сэһитин бэрэстидьинэ К.Е.Тимофеева, толоруочку дирэктэр З.Р.Бочкаревага, улуустары Ассоциациялар салайааччыларга уонна бу тэрээһингэ кыттыбыт, тэриһиһит дьонго барыларга ис сүрххүттэн махталын тизэрдэһин. Бары даһаны киһилэрэ махтаннаһын!

Иван ПОНОМАРЕВ.

ИНТЕРВЬЮ

Чурапчы улуунун араас таһымнаах күрэхтэргэ чигэстээхтик көмүскүүр биир бастыг ыспарейыаммыт, 2017 сыллаахха ытыллыгыт «Манчаары оонньуулары» сүүрүүтэ призера, улуустаагы «Экспресс», үп уонна урбаан эйгэтигэр бастыг ыччат» номинация кыйыылааба, Илинн эээрдээби «СӨ Үп министиритибэтин бастыг эдэр исписэлиһэ» куонкурус дипломана, үс оҕо күн күбэй ийэтэ Надежда Ивановна Лукина ыалдьыттыр.

НАДЕЖДА ЛУКИНА: «Сөбүлүүр идэм кынаттыыр»

Надежда Ивановна дыах күргэни туһунан уонна үлэтин, сөбүлүүр дьарыгын хайдах дьүөрэллэрин туһунан билиги хаһыаныгыгар сэлэртээтэ.

2000 сыллаахха С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын физико-математическай кылааһын ситиһилээхтик үөрэнэн бүтэрбитим. Оҕо эрээхтээтэн ааһарбын-суоттуурбун сөбүлүүр буолан, бу сыл Иван Иванович Фадеев аатынан финансовый-экономическай колледжа туттарсан киирбитим. Иккис сыл үөрэнэн, ыра санаа оҕостубут финансист идэтин баһылаан, төрөөбүт дойдубар, оччолорго Финансовый казначейскай управлениека исписэлиһинэн киирбитим. Үөрэнэр кэмдэр, аан бастаан, практикабын бу тэрилтэбэ аастытым. Үлэбэ ыгырылтыгыгар олус үөрэн, тута сөбүлэспитим. Кэчээтэн ТҮА хаһаайыстыбатын академиятыгар бис сыллаах үрдүк үөрэби бүтэрбитим.

Хайдах үлэбин саҥалаа-быккып ситиһин сыраат эрэ.

Үлэбэ киирэрбэр управление ювэлланыыга Михаил Оконешников ылыта. Практикам күннэригэр быһа тардан сырдатар буоллааха, практикалаа кэлбит устудьуоннары салайыыга тэрилтэ биир тутуах үлэбин, кылаабынай буулааһыр Ирина Сидорованы анаабыттар. Финансовый докумуоннары хайдах тиһэргэ, бэрэбэркэллэргэ, бүддьүөт үлэтин хаамыытын, ыһаабы, кылаарталлаабы, сыллаабы отчуоттары, кылаабынай кинигэни толорууну ыйан-кэрээн, көрдөрөн үөрөспүтэ. Отчуоттун, күннэбэи дневник сурулуутун түүн 4 чааска дээр олорон суруйбулутун бу баардым өйдүүбүн. Практикабыт үлэтин отчуотун «үчүгэлиһэн» сыналаабыттар.

Практикаламмыт буолан, кэлэтиһиппин кытта түргэниик уопсай тылы булбутум, үлэм эбээһинэстэригэр түргэниик ылсан үлэбин саҥалаабытым. Аан бастаан, үлэбэбит отделым — тыа хаһаайыстыбата. Үүт, эт субсидиятын түнгэтинэ, сүүрүн-

нэн «Чурапчы» ТХПК уонна «Маарыкчан» ПУо кытта ыкса ситимнээхтик үлэбэбитим, үп министиритибэтин киирэн, отчуоттуурбун. Ол кэмгэ саҥа электроннай бүддьүөт бырагырааматыгар платейнай поручениелары илинитинэн бичээттэн, «Расчетно-кассовый центр» баан нонго аһардыбыт. Үлэбин кэмнэрбэр саамай көмө буолбут, элбэх билиһин бэрэбэр үлэһиттэрбэр Ирина Сидорова, Любовь Попова, Ульяна Старостина, Елена Пономарева махтаһым мунгура суох.

Тэрилтэбигэр профсоюз бэрэсэдээтэллэһэн Любовь Попова үрдүк таһаарылаахтык үлэбэбитэ. Кини сүбэтинэн, сылпараны сымайдьыр быыспар, тэрилтэм аагыттан эдэр исписэлиһтэргэ ытыллар. Үп министиритибэтин уонна улуус куонкурустарыгар кыттыбытым. Ол курдук, үп салгытатын үлэһиттэрин ыһаабар «Туйаарыма Куо» уонна үтэскэ кубулуйбут улуус тэрилтэлэрин иккис ардыларыгар ытыллар «Миссис Чурапчы» куонкурустарга «Көрөөчү билиһин» анал аат кыйыылаахтарынан буолбутум. 2010 сыллаахха билиһин министиритибэбит «Эдэр исписэлиһтэ» куонкурустарыгар үһүс исписэлиһтэ дипломант буолары ситиспитим.

Кэлэтиһиппин бары биһиргэ айылбаа тахсан сир астырбыт төрөөбүт күннэригэр билиһин бэрэбэр, бастаах нургуһун тахсытын кэмнэр айылбаа сыһыанарбыт, шашлыктырбыт, сүүрүүлэх-көтүүлэх оонньуулары оонньуурбун, биһиргэ чөлүһааһыбыт.

Үлэбигэр чэрчитинэн, орудук улуустаага сытар Таатта улуунун финансовый управлениетин кытта уопут атаһааһыбыт.

Кэлэтиһиппит элбэх буолан, үлэбиг таһаарылаах, куруук иһикки сыдыар, үчүгэй көрдөрүүлэх улуустар исписэлиһтэригэр киирэрбит. Биһир-мийбэ тиксэн үөрүүбүт өссө үрдүүр.

Үлэбин сылларбар күнүг билиһиннэх, эдэр кэскилэх үлэһит-

тэр үлэһит кэлбиттэрэ.

— Үп эйгэтигэр үһүсүк үлэбэбитим. Бу сыллар туһаары туох уларыһылар киирбүтүр?

— Онуу, бу эйгэбэ үлэбэбитим номнуо 20 сылым буолла. 2013 сылга СӨ Үп министиритибэтин биһиркэһинэн уларыһы киирэн, финансовый — казначейскай управление тэрилтэбэ суох буолбута. 2014 сылтан улуус дьаһалтатын экспресс-управлениетин үлэһиттэрин кытта холбоһон, биһир балаһыанна, устаан, кэлэтиһип дуоһуура оҕоһуулан, улуус дьаһалтатын үп уонна экспресс-управление тэрилтэ, үлэһитин саҥалаабыппыт. Салайааччынан Татьяна Брызгаева, солбуйааччынан Егор Сухаринов аһаммыттар.

Онтон 2019 сылга тэрилтэбигэр эмиз уларыһылар киирбүтүр. Экспресс-отдела управление буолбута. Онтон билиһин улуус дьаһалтатын үп управлениетигэр 14 исписэлиһтэ үлэһит. Үс отдел баар: үп эспресс-испиритин уонна контуруолун отдела, бүддьүөт отдела, учуот уонна отчуот отдела. Мин үп эспресс-испиритин уонна контуруолун отделыгар кылаабынай исписэлиһинэн үлэһитим. Билиһин отделытыгар бэлэһит. Начальникыахпыт — Александр Макаров. Сүүн эбээһинэспит улууска көрүлэр үбү сөпкө аһарды буолар. Ол эбэтэр бүддьүөт кодексыгар, федеральнай сокуоннарга, Үп министиритибэтин биһиркэстэригэр, улуус биһиркэспит балаһыанналарыгар олоһууран, аныгыты «Бюджет — СМАРТ ПРО», СУФД бырагыраамаларга баан первичнай докумуоннарын, чуолаан платейнай поручениелары сөпкө киллэринин ситиһибит. Улуус муниципальнай тэрилтэлэрин буулааһыларын, экспресс-министэрин кытары ыкса ситимнээхтик үлэһитим. Мин 30-тан тахса тэрилтэни кытта үлэһитим, куратордыбын.

— Араас күрэхтэһилэргэ кыттан, үгэс ситиһилэрдэххин иккис-көрөн да билэбит, улууспут хаһыатыгар сырдата да сыдыабыллыт. Улахан ситиһини ханнаах күрэхтэһини аатын эһэй?

— Дьыа күргэнигэр аан бастаах улахан ситиһини — 2017 сыллаахха Саха сирин аатыттан IV-с бүтүн Араассы-Итаагы үлэһиттэр иккис ардыларынаах ыспартакыйаада иһигэр Чебоксары куоракка ытыллыгыт «Адам, ийэм уонна мин — ыспартакыйаада дьыа күргэ» күрэхтэһини улахан кыһыгынаа кыттан, бастаах миһэтэ буолбуппут. Онтон Курскый куоракка бүтүн Араассы-Итаагы ыспартакыйаада дьыа күргэ күрэхтэһини, орубуна уопускабыт түбэһэн, толору дьыа күргэнигэр Саха сирин балааһын туһу-

путунан тийбиппит. Улахан кыһыгытын кытта эмиз бастаах миһэтэни ыһыппыт. Онтон 2019 сыллаахха Тамбов куоракка уолбутун Арчыны кытта кыттан, үһүсүтүн бастаах миһэтэ буолбуппут. Бу күрэххэ уолбут бастаах кыттыгыта буолар, олус долгууулаах этэ. Сыллы аайы ытыллар маассабай күрэхтэһини күрэхтэһүү кыттыгыт: «Белые ночи», «Якутский полумарафон», «Кубок водоканала»,

көрүһүргэр сөтөөх аһылыгы туһууохтаах, эти-сиппин көрөн эрчийбэхтээх. Физическай ноборууска туһата элбэх: марылар түргэниик аһарынарга, эти-хааны бөбөгөтөргө уонна эрчимнээх буоларга.

Мин күргэни Василий салайымынан, 2016 сылтан саҥалаан, сүүрүүнэн дьарыктанарым. Улуустаагы күрэххэ Хадаар нэһилигэни сүүмэрдэммит хамаандатын аатыттан кыттан, бастаах миһэтэни ылары ситиспитим. Мантан саҥалааммыта — сүүрүүнэн күүскэ дьарыктанарым.

Кыһынын саалаа эрчиллэбит. Таһырдыа эрчиллэр олох атын, сыһыа күһүгүтүнэн, хаалаан тыһыһыгыттан саҥалаан экин-хаангынын үөрэтэбин. Сарсыарда алта чаастан абыска дьор дьарыктанарым. Нэдиэлэбэ биһир күн былыһынар босхо баралларын туһугар сыһыанарым. Эрчиллэһилэрбит бырагырааматын аһабыт онорор. Кини хайдах дьарыктанарбытын күнүгэр барытын суруйан биһир. Аһабытыгар итэһэлбит, эрэлбит улахан.

Маны таһынан аһытын көрүһүтүр. Күтүгэ биһир аһыһыт. Кини утуһуох иннинэ үрүгас — кефир, нэдиэлэ, суорт сипит. Арыһаагы-сылааагы сипэһиппит, бэйэбит хаһааммыт бигэһиннээх аһарытын аһыһыт. Сайынын оһуруот аһын арааһын үүннэрбиг уонна хайһаан даһаны хаптаһаһыт.

Саалаа оһолорбутун илдьэ сыдыабыт. Оһолорбут оҕо-оҕо курдук аан бастаан миһэтэ, сүүрэн-көтөн сөбүлээн дьарыктаналлар. Күрэхтэһилэргэ эмиз илдьэ сыдыабыт, сүүн «ыл-дэһааччыларым».

Билиһин ТҮА сирин ыспартакыйаадаһыгар сана сайдан эрэр көрүгү — ыспартакыйаада хөдөһа кыттарга бэлэмнээ сыдыабын. Улуус дьаһалтата, үлэһит салалтам салайааччыларга өйөөн, көмүл биһирэн, Дьоккускайга сформаммыт, маастар-кылааска кыттыбытым.

— Кыра эрээхтээтэн «гуманитарий» буолбакка, математика наукаларыгар дьобурааххын өйдөөн, илэһин сөпкө талыт эһиккин дин. Оһолоргут эн туһааххын хатарыах курдуктар дуо?

— Улахаммыт минигиттэн тусла интэриһтээх, аһатын курдук тириһэр буолуон баһарар. Арай уолбут «технари» буолуох курдук, онуу көрүүлэх-истилэх, техникескай кылааска үөрэнэр. Математиканы, информатиканы, робототехниканы, сөбүлүүр. Кыра кыһыгыт уопурду эмиз сэгэрэр, билиһин кыра буоллаа дин. Мин илэһэх аһам илэһитин хайыһаһара эмиз атын.

Уопсайынан, суот-учуот үлэ-тэ эһиһинтээх, сылпараны кытта өйдөһүөххэ наада.

— Надежда Ивановна, түмүкүр туту эһиги эһэй?

— Хас биһирдин ситиһиним олус күндү, иһиккибэр олук буолар. Үчүгэй кэлэтиһиптээхпиттэн, сөбүлүүр үлэһиттэнтэн, эрэнэр, күүс-көмө, өйөбүл буолар дьыа күргэниһтээхтэн, чутас дьонноохлуттан, киниһир этэһи сыдыалларыттан кынаттанарым, дьоллоохпун. Биһир илэ-дэхтэрбэр сыралаах үлэһит сыһаана турдун, үтүө санааһыт хаһан да умнулубатын! Дьыа күргэниһигэр, тус олоххуту-гар сырдыгы, үөрүүнү-көтүүнү, үрдүктэн-үрдүк ситиһилэри баһарабын!

«Ледовый пробег» уо.д.а.

Тэрилтэм — салайааччылар Татьяна Брызгаева, Егор Сухаринов, кэлэтиһилэрим өйөбүл, көмө буолалар.

— Дьыа күргэнигэр туһунан билиһинэр эрэ.

— Үлэни өрө тулпут ыалга, Иван Николаевич уонна Галина Манжуева Поповтарга бастаах оһолон күн сирин көрбүтүм. Үс бырааттааххын уонна биһир балтылааххын. Билиһин илэһэх аһам бочуоттаах сыһыаланга оһолорлор.

Күргэһинин Василий Васильевичтын 2003 сыллаахха Чурапчы улуунугар билсиппит. Кини оччолорго Чурапчытаагы уопурт үһүсүтүгэр үөрэнэр. Бүтэрэр сылыгар, 2004 сыллаахха, Хадаар нэһилигэр уруубутун тэриһэн, сүрэхпитин холбообуппут. Үс оһоллохпун. Улахан кыһыгыт Лилиана Чурапчытаагы ыспартакыйаада интэриһтэ-оскуола 10 кылааһын үөрэнээччигэ, чөлүк атлетиканын утумнаахтык дьарыктанар. Маны сэргэ хаһылыгынаа-хаамыскаан оонньуурун сөбүлүүр. Уолбут Арчыны мин үөрэммит оскуолабар 8-с кылааска ситиһилээхтик үөрэнэр, теннис, «Кубок-рубли» куруһуоктарыгар сөбүлээн дьарыктанар. Кыра кыһы Айгынаа эмиз бу оскуолаба 2-с кылааска үөрэнэр, аэробикага сөбүлээн сыдыар.

Аһабыт үһүсүк физкультуртаа старшай преподавателлэн таһаарылаахтык үлэһит, Казань куоракка Амурдаагы судаарыстыбанын академия аспирантуратыгар үөрэнэр. Билл иккис куруһуун ситиһилээхтик түмүктээтэ.

Күргэһин уһун дистанцияга сүүрүүтэ дьарыктанар. «Полночь» марафонга иккис төгүл кыттан, бастаах миһэтэ буолла. Сайын Бороһонго ытыллыахтаах ТҮА сирин ыспартакыйаадаһыгар уонна алтынныга Москвага буолуохтаах «Араассы-Итаагы» 100 км. марафонга кыттары бэлэмнээ сыдыар.

— Надежда Ивановна, хаһааһыттан сүүрүүнэн дьарыктанарың?

— Билиһин үлэбиг «олорор» үлэбэ киирэринэн, үлэһиттэн быыс буолуун сүүрүүнэн умсугууан дьарыктанарым. Хас биһирдин кини доруубатын

Марфа Петрова

УСТУОРУЙА ЧАХЧЫЛАРА

БААҤЫНАҤА, БУРДУККА ҮЛЭ

Профессор Г. П. Башарин Саха сирингэр сир оҥоһуутун устуоруйатын туһунан икки томнаах кинигэтигэр суруйарынан, Аммаҥа бурдук ыһыгыта 1672 сыллаахтан кинигиник, утумнаахтык саҥаланан барбыт. Амма Солобуодатыгар 4 бааһынай ыаллар ыраахтааҕы дозорнай кинигэтигэр сир анатан, Кирилл Яковлев, Матвей Семенов, Яков Касьянов, Петр Афанасьев бурдук ыһыгытынан дьарыктаммыттар. Революция иннинэ Саха сирингэр ыһыы букатын аҕыйах этэ. Анаардас дьэһимизини эрэ ыһалара. Өрөспүүбүлүкэбитигэр колхуостааһын ыгтыл-лыаҕыттан ыла, агропсихиникэни баһылааһын барбыта. Кэлинни сылларга колхуостар сэлэһиннэни, ороһу, эбизини, дьэһимизини кытта ыһар буолбуттара.

1935 сыллаахха Бүлүү улуһугар Николай Семенович Таппагаров сир кыадын билээр, уопут оҥорон, 1 гектар сирин солотон, уматан, сирин үчүтэйдик оҥорон, 128 сэнтининэр үүнүүнү ылбыта. Араас хамыһыһылар көрбүттэрин үрдүнэн, улахан аптарытаттаах ыраабытатыстыба таһымыгар хамыһыһа кэлэн көрөн баран, Н. С. Таппагаров үүнүүтүн билгэргэппитэ. Ити сыл «Куоруна» учаастагыттан гектартан, ортотунан, 42—46 сэнтининэр бурдугу, дьэһимизин үрдүк үүнүүтүн хомуйбуттара. Сэрин иннинэ аммалар «Победа» сэлэһиннэни суордун ыһан, гектартан 15—20 сэнтининэр үүнүүнү хомуйбуттара. Бу сэлэһиннэни саҥа суордун оҥолорго ыһылаа сылдьар «Кубанка» дьэн сэлэһиннэни суордунтан бирдини туораһынан бөдөһүн талан, 1938—41 сс. дьа-

рыктанан, Федор Васильевич Кривошеин саҥа сэлэһиннэни суордун айан таһаарбыта. Ордук үчүтэй үүнүүнү 1944 с. сэрин кэмингэр быһааннаах сылга хомуйбуттар, дьоннорун-сэргэлэрин сутааһынан быһаабыттар.

1956 сыллаахха өрөспүүбүлүкэ II оройуоннарыгар сэлэһиннэни «Победа» суорда ыһылаабыта. Билигин бу суорт суох.

Билигин оройуонмутугар кэлтэххэ, Мырылаҥа Араҥас Толоонго бааһына сирингэр 4,5 гектарга дьэһимизини ыһаннар, гектартан 45-тин сэнтининэри ылбытара. Бурдугу үүнүрэр эвонно 270 гектар бааһынаттан 11,7 сэнтининэри биридин

гектартан ылан, Бүтүн Соһууастааҕы куоталаһыһа бэлэһэммиттэрэ. Оҕоһуотуоһута бу улахан ситиһини дьоруойа Иннокентий Гаврильевич Собакин буолар, быһыл 100 сааһын туолуоттаах.

Билигин обүгүлэрибит балтараа үйэ быдан анараа өттүттэн Саха сирингэр бири бастакынан бурдук ыһыгытын саҥалаан, олохторун дьарыга оҥостон барбыттар. 1850 сыллаахха 1134 буут бурдугу хомуйбуттар. 2099 дьэһэтинэ сиргэ, сүрүннэни дьэһимизин бурдугу ыспыттар.

1917 с. Боотуруускай улууска 3395 хаһаайыстыбаҥа 3933 дьэһэтинэ бааһыналаах эбизини. Хол-

боһуктааһын сылларыгар Чурапчы оройуонугар бааһына сир инэ — 13034 гектар, хауһа 40283 гектар эбит.

1936 сыллаахха сааскы ыһыы инэ — 6114 гектар, 1940 сыллаахха 7895 гектар этэ. 1942 сылга уодаһыннаах сут-кураан сыл буолбута, аһыга бүрүүкэ-битэ. Оройуон 41 колхуоһа хоту хоһорүлүбүттэрэ. Ыһыы инэ лаппа аҕаабыта. 1949 сыллаахха оройуонига 18 эбизиник, 42 колхуос баар буолбута. 1950—1952 сс. колхуостар производстволарын тэрээһини өттүнэн сайыннараары, бөдөһөһү саҥаламмыта. Өг сыллар эрттиллэһинэр колхуостар экономика, хаһаайыстыба өттүнэн сыһыа кыаһыран, олохторо-дьаһахтара түспөн барбыта. 1957 сылтан саҥа сирин солоһууну, паардаһыны, хомуур үлэлэрин оройуоннааҕы МТС бары колхуостарга ыһар буолбута. 1957 сылга колхуостар бурдугу ыһылаа 6887 гектарга тийбитэ.

1960 сылтан сыһыа бурдугу сүһү аһыларыгар эр аһаан ыһыы, «селенка» политикага билгэтик кирибитэ. 1965 сылга туорахтаах култуура ыһыгыта 3717 гектар, күөх ыһыы 2336 гектар буолбута, үүнүү бири гек-

тартан 5—6 сэнтининэр этэ.

Бааһына, сир үлэтигэр улахан хамсаһыһаах үлэни бөдөһөһү-бүт Ленин аатынан колхуос солбулар бэрэһэһэһэһиннэни, кылаабынай агрономунан үлэлэһит Егор Семенович Николаев оҥорбута. 1958—70 сс. Одьулуунига туорахтаах култуура ыһыгытын 2 хонуулаах севеоборокка киһлэрэни, солтоох саҥа бааһына сирдэрин гектартан 20—25 сэнтининэр үүнүүнү сылласта хомуйан, 1000 туонна бурдугу харайар механизированнай зернотогу, ыһылааты үлэһэ киһлэрэни, бурдугу ыраастааһыны часка 10 туонна сизмэни ыраастылар бастакы уонна иккис репродукциялаан оҥорон таһаарар соботох сизмэ учаастагы оҥорторбута, өрөспүүбүлүкэни толору хаачыһар кыахтаммыта.

Ахсыс, тохсус пятилетка сылларыгар, оротунан, 11—12 сэнтининэр сортовой сизмэ үүнүүтүн, үрдүк көрдөрүүлээх үлэлэрин иһин Ленин аатынан колхуос кылаабынай агронома Сима Васильевича Конеткова «Саха АССР үтүөлээх агронома» аатынан, «Бочуот Знамя» уорданынан наҕараадалааммыта.

(Салгыһытын хаһыат кэлэр нүөмэригэр ааҕарыт).

Василий ЧИЧИГИНАРОВ.

ҮӨРЭХ

Кэниники икки сылга Дойду үрдүнэн судаарыстыбаннай түмүктүүр эксээмэниэри ыгтыы ураты усулуобуйаҥа ыгтыллан кэллэ. Ол курдук Covid-19 ылары, тарҕамматын туһуттан ыһылы-быт бары дьаһаллары туһууу сүрүн ирдэбилиһин буолла.

Биир кэлим судаарыстыбаннай эксээмэниэри туттарыы

КТЭ ыгтыы Российскай Федерация «Үөрэхтэһини туһунан» сокуонун 59 ыстатыһыгар уонна «Российскай Федерация судаарыстыбаннай эксээмэниэри ыгтыы бэрэһэһэ» олобулар.

Российскай федерация үөрэххэ министриэстибэтин уонна үөрэһи күтэни көрүү сулуспатын быһаарыһынан, биир кэлим эксээмэниэри туттарыыга быһылгы улары-һыһаларынан буолаллар:

1. Биир кэлим судаарыстыбаннай эксээмэниэри туттарыы икки КТЭ (ЕГЭ) уонна КТЭ (ГВЭ) формаларынан ыгтыллар.
2. Уопсай орто үөрэх аттестатын ыларга икки предмети (нуучча тылын уонна математиканы) туттарыы булгуччулаах.
3. Доруобуйаларынан хаачыһаах оҕолор оскуоланы бүтэрэн аттестат ылааларыгар ГВЭ форматынан туспа аудиторияга, анал усулуобуйага туттараллар.
4. «Үөрэххэ үбүлүчү ситиһиниһини» мэтээли уонна ураты аттестаты ыларга оскуоланы бүтэрээччи нуучча тылын уонна математика профилынай таһымын 70 баалтан итэһэһэ суох, оҥтон математика базовой таһымын «5» сыанаҥа, талыи предметтэрин алын кэһөһэһини кырата суох баалга туттарбыт буолуохтаах.
5. Мэтээли ыларга үлэлэһэһини 10-11 кылаастарга түмүктүүр сыаналара бары предметтэригэр «5» буолара ирдэһиниллэр.
6. Аастыт сылларга атте-

стат кыһаан ылбакка, ыспыраһа-канан оскуоланы бүтэрбит ыспусниктар, олунуу 1 күнүгэр дьэри туттарарга сайабылыанна биэрбит буоллахтарына, быһыл холонон көрөлөрүгэр кыах бэриһиллэр.

Бу күннэргэ судаарыстыбаннай эксээмэниэри туттарыыга Үөрэх салалтатыгар, оскуолаларга, эксээмэни ыгтыллар бары пууннарыгар бэлэмниһини үлэлэр быһааннаахтык ыгтылла тураллар.

Быһыл улуус үрдүнэн 221 оҕо оскуоланы бүтэрэһэ. Киһилэртэн 124 оҕо үрдүк үөрэххэ туттарсар, 97 оҕо орто анал үөрэххэ киһирэр быһааннаах.

Быһыл 5 эксээмэни тутар пуун (ППЭ) үлэлэһэ — Чурапчы С.А.Новгородов аатынан, Төлөй, Диринг, Сылаит, Соловьев орто оскуолаларыгар. Бу пууннарга онлайн эрэһиминэни үлэһини видеонаблюдение туруоруллар. Эксээмэниэри барымыларын саҥалаһабыттан бүтүөр дьэри анал аккредитациялаах уопастыбаннай наблюдателлэр күтэни көрүөхтэрэ.

Эксээмэниэри туттарыы сүрүн ирдэһиниллэрэ уларытаттар, уруккунан хаалаллар.

Эксээмэни ыгтыллар пууннарыгар киһиниэ стационарнай уонна киһиниэ тута сыллар металлоскателлэр нөһүө эксээмэни туттарааччылар уонна пуунига киһирэр анал үлэлэһиттэр бэрэһир-кэлэһиллэр.

Эксээмэни туттарааччы паас-

парын, хара гелевай ручкатын, предметэ ыһылыбыт уве-домленниһини ил-дэ кэлэр.

Эксээмэни туттарааччылар, пуунига үлэлэһиниллэр, күтэни көрөөһүлэр суотабай төлөһуөнү киһлэрбэттэр, туттубаттар.

Эксээмэниэ хойууаан кэлин таһыстаһына, оҕо эксээмэниэ киһирэр, ол эрэһини туттарар бириэмэтэ уһаабат, киһиниэ анаан ин-структаж иккисэһини ааһылылат.

Эксээмэни туттарааччы ирдэһир бэрэһэһини кэлэр түбүлэһитигэр үлэлэ дьиниэ суоһууан ааһылар уонна быһыл эксээмэниэри туттарар бырааба быһыллар.

Эксээмэниэ аудиторияларын олоруу автоматизированнай расаджанаан ыһылыбыт анал мистэһэлэргэ соботохтуу оҥоһуллар. Туран аудитория иһингэр хаамыы, мистэһэттэн мистэһэ көһүү, кэһэһини, бөһ-бөһэттэн ыһыы — бэрэһини көһүлэһимэһ.

Эксээмэниэргэ анал көһүлэһимэһ эрэ электроннай ааһар-суоттуур психиникэһини туттар көһүлэһинэр. Онно киһирэллэр: математикаҥа — линейка, физикаҥа — линейка, бырагыраамалаабат калькулятор, химияҥа — бырагыраамалаабат калькулятор, географияҥа — линейка, транспортир, бырагыраамалаабат калькулятор.

Эксээмэни матырыһаалларын, соруудахтарын эбэтэр онтон

хаһык эһэ чааһын устуу, биһирини, таһаарыы булгуччу бөһүллар;

Эксээмэни саҥаламмытын кэһиниэһини туттарааччы аудиториятан тахсыта уонна киһиритэ анал формага организаторынан бириэмэтэ ыһылан суруллар. Бу төһөрүллар форма аудиторияга үлэлэһит оҕолор үлэлэһини кыта эксээмэни обработканыр киһиниэ ыгтыллар.

Аудиториятан тахсыт туттарааччыны көрдүөргэ туһааннаах организатор арыаллыһа-таах.

БКЭ туттарыы сүрүн уратылары:

1. Эксээмэни матырыһааллар интэрнетиэ ситиһини нөһүө киһлэлэр.
2. Информатика уонна омук тылын тыһынан чааһа компьютернай форманын ыгтыллар.
3. Эксээмэни туттарааччы үлэлэ аудитория иһингэр, эксээмэни бүтэрини кыта, тута сканерданаан, Региональнай обработканыр киһиниэ бэриллэр.

Эксээмэниэ туттарыы бөһүөхтөрө минниктар:

- Ылам ыһыы 26 күнэ — География, Литература, Химия;
- Ылам ыһыы 30 күнэ — Нуучча тыла;
- Бэс ыһыы 2 күнэ — Математика профилынай таһыма;
- Бэс ыһыы 3 күнүгэр — Математика базовой таһыма;
- Бэс ыһыы 6 күнүгэр — История, Физика;
- Бэс ыһыы 9 күнүгэр — Обществознание;
- Бэс ыһыы 14 күнүгэр — Английский язык, Биология;
- Бэс ыһыы 16 күнүгэр — Английский язык (тыһынан чааһа);
- Бэс ыһыы 20, 21 күнүгэр — Информатика (КТЭ).

Бу ыһылыбыт күннэргэ убастаан бириһиниһини кыһаан кэлэн эксээмэни туттарбастахтарга, эрдэ федеральнай баалага киһир-

бит буоллаһына, бэс ыһыы 23 күнүгэр от ыһыы 2 күнүгэр дьэри резервэһи туттарыы күннэргэ бэриллэллэр.

БКЭ туттарыы предметтэри-нэни аһын кэһэһиэ уонна ыгтыллар бириэмэһини уһуна:

Нуучча тыла — 24 баал (аттестат ыларга), 36 баал (үрдүк үөрэххэ киһирэргэ); 3 чаас 30 мүн.

Математика профилынай чааһа — 27 баал; 3 чаас 55 мүн.

Математика базовой чааһа — "3" баал; 3 чаас.

Обществознание — 42 баал; 3 чаас 30 мүн.

Физика — 36 баал; 3 чаас 55 мүн.

Химия — 36 баал; 3 чаас 30 мүн.

Биология — 36 баал; 3 чаас 55 мүн.

История — 32 баал; 3 чаас.

Литература — 33 баал; 3 чаас 55 мүн.

География — 37 баал; 3 чаас.

Информатика — 40 баал; 3 чаас 55 мүн.

Омук тыла — 22 баал; 3 чаас 10 мүн. Тыһынан чааһа — 17 мүн.

Эксээмэни ыгтыллыан ин-нэһиэ, пууннары дезинфекциялааһын, Ковид ыарыы тарҕамматын туһуттан бары ирдэһиниллэри ту-туһуу булгуччулаах. Ону таһынан ЭТИ үлэлэһиччилэр вакцинацияны барбыт буолаллара ирдэһиниллэр.

Судаарыстыбаннай эксээмэниэри бары ирдэһиниллэри туһуан хаачыһааһаахтык, киһиниэһи-дик уонна бэрэһэһини кэһиниэ суох ыһыы — сүрүн сорулутууан буолар.

Бу сүһүкэни суотталаах хампаанниһа үрдүк тэрээһиниэһитик, олохтоммут ирдэһиниһини ыһыла-ларыгар оскуола салааһааччылар, эксээмэни тутар пуун салааһааччы-лара тус эһиниһини сүһүлэр.

Оскуоланы бүтэрээччилэргэ эксээмэниэри ситиһиниэһитик туттаран, бары уопсай орто үөрэх аттестатын ылааларыгар, талыт илдэһитигэр үөрэххэ киһирэгити-гинэр баһарабын.

Прасковья ПОСЕЛЬСКАЯ, Улууска КТЭ ыһыыы эһиниэ-тээх тэриһэһиччиэ.

УТУУ ХОЛОБУР

Мындабайылар түмсүүлээхтэрин көрдөрдүлөр

Болугур нэһилиэгэр тыа сириг биер кэлим сайыннарым бырагырааматын чэрчитинэн бастагы Улэ Дьоруойун аатын сүтэр Р.И. Константинов орто оскуолата, саналы тыһыннан, сана таас оскуола тутуулар көмө акциятыгар «Норуот күүһэ-көмүөл күүһэ» дигэн этининэн салайтаран, 3 нэһилэ иһигэр бырагыраамада бэйэ өттүттэн утары угар үтүө-харчыга 2 мөлүһүн 733 тыһыынча 300 солк. 45 харчы хомулунна. Бу сууматтан икки сыллаах утары угар харчыбыт, 2701 тыһ. 800 солк. 45 харчы Чурапчы улуусун бүддьүтү таһынан счётулар тутулуна. Хаалбыт суумата оскуола көтүрүүтүгэр дигэн 19000 солк. ороскуоттанна.

Оскуолабыт устуруйатын туһунан кинигэни атылааһыннан кинирбит 76000 солкуобай эмнэ оскуола тутуутугар анаар.

Көмөбө кинирбит харчы

Болугур нэһилиэгин тэрилтэлэрэ

1.Р.И. Константинов аатынан Амма орто оскуолата 227 550,00
2.Болугур нэһилиэгин дыһалтата 39 300,00
3. Е.С. Дьячковский аатынан Мындабайытаабы НАДЬ үлэһиттэрэ 11 200,00
4.Мындабайытаабы МПЧ-3 20 000,00
5.ОДКХ Мындабайытаабы филиала 50 000,00
6. «Ымы» уһууаан 87 100,00
7.«Мындабайы» ТХПК 20 000,00
8.Мындабайы Арасыыһа почтата 5 000,00
9.Нэһилиэк модульнай бибилиотекэ 5 000,00
10.Мындабайы бэтэринээринэй учаастага 2 000,00
11.Е.С. Дьячковский аатынан Мындабайы НАДЬ 68 300,00
12.Амматаабы участкавай баһыһа 19 600,45
Уопсайа: 555 050,45 солк.

Бириинилээн дьон, дьыа көргөн көмөлөрө

1.Ильян Андрей Андреевич 10 000,00
2.Гермогенов Абрам Михайлович 10 000,00
3.Кулешов Александр Сергеевич 20 000,00
4. Попов Константин Константинович 50 000,00
5.Дьячковский Семен Иппокентьевич 10 000,00
6. Диодорова Софья Славична 1 000,00
7.Оконешникова Любовь Софроновна 1 000,00
8.Абрамов Сергей Сергеевич 10 000,00
9.Инокентьева Сахална Семёновна 5 000,00
10.Никорлаев Вячеслав Трунович 3 000,00
11.Попов Вячеслав Егорович 10 000,00
12.Ноева Аграфена Васильевна 10 000,00

13.Романов Афанасий Петрович 5 000,00
14.Матвеева Ирина Алексеевна 10 000,00
15.Мария Ивановна, Акулина Ивановна, Гаврил Иванович Дьячковскийдар 5 000,00
16.Сидоровтар дьыа көргөн 50 000,00
17.Максимов Иоган Егорович 5 000,00
18.Диодоров Валентин Исакович 50 000,00
19.Ноев Дмитрий Михайлович 5 000,00
20.Синцева Таяния Георгиевна 1 000,00
21.Шестакова Василиса Михайловна, Ядронискайдар дьыа көргөн 30 000,00
22.Попов Петр Сергеевич 5 000,00
23.Игнатьева Вера Ивановна 1 000,00
24.Кожуров Степан Егорович 3 000,00
25. Флегонтовтар дьыа көргөттэрэ 50 000,00
26.Фомин Василий Семенович 5 000,00
27.Дьячковский Валерий Михайлович 2 000,00
28.Сысолитин Игнат Михайлович 1 000,00
29.Неустроева Марфа Сергеевна 1 000,00
30.Кожуров Николай Антонович 2 000,00
31.Христофоров Анатолий Николаевич 25 000,00
32.Савина Мария Михайловна 2 000,00
33.Аржаков Егор Дмитриевич 1 000,00
34.Ноева Александра Семеновна 1 000,00
35.Ноев Дмитрий Дмитриевич 10 000,00
36. Айаал, Света Слепцовтар 2 000,00
37.Николаева Варвара Дмитриевна 5 000,00
38.Неустроев Виталий Михайлович 3 000,00
39.Пивнигина Валентина Дмитриевна 2 000,00
40.Чечебутов Дмитрий Павлович 10 000,00
Уопсайа: 432 000,00

ИП и КФХ с. Мындагай

1.Павлов Данил Данилович «Сайды» КФХ 100 000,00
2.«Сайды» КФХ үлэһиттэрэ 15 000,00
3.Гермогенов Стас Константинович 5 000,00
4.Васильева Евдокия Алексеевна 20 000,00
5.Эверстов Роман Николаевич 13 000,00
6.Герасимов Егор Егорович 4 000,00
7.Луковцева Мария Константиновна «Чара» КФХ 30 000,00
8.Кутаров Владимир Романович 20 000,00

9.Абрамов Семен Еремеевич 10 000,00
Уопсайа: 217 000,00
Успуосардар
1.«Туймаада-нефть» АО НК, г/д Чепалов Степан Михайлович 100 000,00
2.«Восток-профит» ХЭТ, г/д Федоров Павел Васильевич 15 000,00
3.«Мындагай» ТХПК пред. Мохначевский Александр Андреевич 50 000,00
4.«Сервис-Ойл» ХЭТ, г/д Тихонов Сергей Леонидович 1 000 000,00
Уопсайа: 265 000,00

Амма орто оскуолатын выпускниктара

1.Выпуск 1 15 000,00
2.Выпуск 2 20 000,00
3.Выпуск 3 12 000,00
4.Выпуск 4 32 000,00
5.Выпуск 5 18 000,00
6.Выпуск 6 20 000,00
7.Выпуск 7 22 000,00
8.Выпуск 8 27 300,00
9.Выпуск 9 22 500,00
10.Выпуск 10 41 000,00
11.Выпуск 11 45 000,00
12.Выпуск 12 18 500,00
13.Выпуск 13 30 000,00
14.Выпуск 14 22 000,00
15.Выпуск 15 20 000,00
16.Выпуск 16 20 000,00
17.Выпуск 17 12 000,00
18.Выпуск 18 22 000,00
19.Выпуск 19 22 000,00
20.Выпуск 20 14 000,00
21.Выпуск 21 46 500,00
22.Выпуск 22 24 000,00
23.Выпуск 23 13 000,00
24.Выпуск 24 34 000,00
25.Выпуск 25 15 000,00
26.Выпуск 26 14 000,00
27.Выпуск 27 27 000,00
28.Выпуск 28 11 000,00
29.Выпуск 29 10 000,00
30.Выпуск 30 8 000,00
31.Выпуск 31 11 000,00
32.Выпуск 32 39 000,00
33.Выпуск 33 17 000,00
34.Выпуск 34 35 000,00
35.Выпуск 35 26 000,00
36.Выпуск 36 23 000,00
37.Выпуск 37 27 000,00
38.Выпуск 38 23 000,00
39.Выпуск 39 20 000,00
40.Выпуск 40 14 000,00
41.Выпуск 41 25 000,00
42.Выпуск 42 17 000,00
43.Выпуск 43 9 000,00
44.Выпуск 44 16 000,00
45.Выпуск 45 13 000,00
46.Выпуск 46 13 000,00
47.Выпуск 47 12 600,00
48.Выпуск 48 12 000,00
49.Выпуск 49 5 000,00
50.Выпуск 50 5 000,00
51.Выпуск 51 7 000,00
52.Выпуск 52 3500,00
53.Выпуск 53 4 800,00
54.Выпуск 54 1 500,00
55.Выпуск 55 900,00
Уопсайа: 1 038 100,00

Болугур нэһилиэгин дыһалтатыгар урукку кэмгэ үлэһиттэр баһылыктар
1.Петров Николай Ильич 10 000,00
Уопсайа: 10 000,00

Уопсастыбаннай түмсүүлөр

1.Болугур нэһилиэгин пенсионердарын сойууһа 76 500,00
2. Амма орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ 8, 9, 3, 5, 6 кылаастар 9 900,00
3. Педагогический үлэ бэтэринээртэ 16 000,00
4. «Күннэй» үтүкү ансамбыла, сал. Полина Павловна Заболоцкая 7 000,00
5. «Дьярбаан» уопсаст. түмсүү, сал. Светлана Афанасьевна Дьячковская 5 850,00
6. Атыы-тутуу дьаарбанката 102 400,00
Уопсайа: 217 650,00

Барыта:

2 733 300,45
Бу түмүгэр счека 2701800 солк. 45 харчы счека угулуна. 12500 солкуобай бырыһыан тутулуна. 19000 оскуола көтүрүүтүгэр ороскуоттанна. 76000 солкуобай кинигэ атытын харчыта кулун тутар 22 күнүгэр эбии кинирдэ.

Александра Кириллова,
Дария Дьячковская.

Р.И.Константинов аатынан Амма орто оскуолатын сана таас дьыагы тутууларга болугур нэһилиэгин дьыоно-сэргэтэ санаага кэлэн, утары үбүлээһин харчытын биер ий иһинэн хомуйа охсон, эргэ эбийиэктэри көтүрэн, Мындабайыга үлэ-хамнас күөстүү оргуйар. Сана оскуолабыт тутуулар сириг ыраастааһын үлэтигэр бүтүн Чурапчы улуусун дьыоно-сэргэтэ көмө-тирэх буолулар. Бар дьоммут үөрэх-билии кыһатын тутарга ис сүрэхтэриттэн субуотунууктарга кытыннылар. Бастааһын, Болугур нэһилиэгин дыһалтатын үлэһиттэрэ, нэһилиэк пенсионердара, эр дьыоно, үөрэнээччилэр төрөппүттэрэ көтүрүүнү садалаатылар.

Бүтүн улуус хас биридин нэһилиэгин, оскуолатын, тэрилтэлэрин улууспут баһылыга С.А.Саргыдаев, үөрэх управлениетын начаалынныгы Ю.П.Посельский биер санаага түмэн, далааһыннаах үлэни салайдылар. Улуус баһылыгын солбуйааччы, биер дойдутаахпыт Р.Г.Васильев, «Служба единого заказчика» салайааччыта Б.П.Архинов тэрээһиннээх үлэни көбүлээн, үгүс үлэ ыытылына.

«Сервис-Ойл» (сал.С.Л.Тихонов) оттугунан көмөлөһөн үлэ тэрээһинигэр олук уурда. «Дорожник» ХЭТ (сал.Г.Г.Владимиров) күүстээх техниканы күүтүү үлэтигэр сүрүн күүс буолулар. «Чурапчы» ТХПК (сал.Н.А.Аржаков) бүтүн сүөһү этинэн, «Чэчир»

ИП (сал.А.М.Неустроева) боро-дууктанан көмөлөһөн субуотунуук дьыонон иһэмтэлээх аһынан күндүлээтибит.

Күргүөмнээх субуотунуукка күүс-көмө буолулар: улуус дыһалтатын, Үөрэх управлениетын, С.А.Новгородов аатынан Чурапчы ОО, С.К.Макаров аатынан Чурапчы гимназияты, Д.П.Коркин аатынан Чурапчытаабы СНО, ДЮСШ, МУПТ, И.М.Павлов аатынан Чурапчы, А.П.Илларионов аатынан Хайахсыт, В.С.Соловьев аатынан Чурапчытаабы СНО, –Болот Боотур аатынан Хатылы, А.А. Макаров аатынан Улахан Куял, С.Д.Флегонтов аатынан Хадаар, И.Е.Федосеев-Доосо аатынан Диринг, Одьулуун, Г.П.Башарин аатынан Сылаат, Төлөй, Н.Д.Субуруускай аатынан Болтоно, П.М.Васильев аатынан Мырыла, Г.Д.Протодьяконов аатынан Алабар, Т.М.Каженикин аатынан Арыылаах, Д.Д.Красильников аатынан Мугудай, С.С.Яковлев-Эрилик Эристин аатынан Чакыр, В.С.Яковлев-Далан аатынан Кытаанах оскуолаларын, олохтоох ОДКХ, Чурапчытаабы агро-технической колледж, Чурапчытаабы баһаарынай чаас үлэһиттэрэ кэлэн көмөлөстүлэр. И.М.Иванов салайааччылаах олохтоох ОДКХ, В.Н.Ефремов салайааччылаах МПЧ-3 эр дьыоно, А.А.Мохначевский салалталаах «Мындабайы» ТХПК тыраахтардара тийгирү быспакка баһаамы көмөлөстүлөр.

Тыраахтарынан улахан көмөнү олохтоохтор А.М. Гермогенов, Н.И. Босиков, А.И.Босиков, Д.Д. Павлов, М.Г. Попов, Ф.А.Федотов, П.Е. Герасимов, П.К. Гермогенов, И.И. Сысолитин, С.К. Гермогенов онордулар. Үлэһиттэн кинирбит техниканы күүтүү В.И. Диодоров, Д.Д.Павлов гарааһынан хааччыйдылар. Данил Данилович үөрэммит, үлэһиттэр оскуолаларга биер бастааһын көмөлөһөн садалаан, үлэ үмүрүйүүгө диэри күнүн айы сыраласпыт олук махталлаах. Погрузчиктаах Е.Е.Попов, Чурапчыттан кэлэ сылдьан, көтүрүүгө кыттыһан, кэлин кэмэргэ төһүү күүс буолла. Уонна билээн турар, оскуолабыт эр дьыоно күн бүтүнүгэр диэри сыраллаһан турар көтүрө сылдьаллар. Уопсайа 10 эбийиэк көтүрүлүн бүтэн эрэр. Күүстээх үлэһиттэр эр дьыоно «Ымы» дьыссаат (сал. А.И.Прокопьева), Амма орто оскуолатын кыргыттары миннигэ аһынан күндүлээтилэр.

Ити курдук, нэһилиэк сайдыытыгар олук уурар таас оскуолабыт тутулуугун туһугар нэһилиэкпит, улууспут дьыоно-сэргэтэ, биер дойдутаахтарбыт өрө көтөбүлээн турар көмө –тирэх буолбуттарыттан олук үөрдүбүт. Үтүө дьыалаах кыттыспыт бары дьоммутугар дириг махталбытын этэбит, бигэ, чэгин туругу, этэнигэ буолууну бадалабыт. Куруутун бу курдук түмсүүлээх буолуобуз. Норуот күүһэ – көмүөл күүһэ!

Лидия Диодорова,
Александра Васильева.

БОЛБӨЙҮН

Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр муус устар ыйга ыһтылар «Декада по профилактике заразных кожных болезней» чэрчитинэн нэһиликкнээх тирии ыарыыларын туһунан кылгастык билгиллэһэрбит.

Дерматоздорго кириһэллэр - төбүрүүн, модьуун, микроспория, дьыа көтөрдөрүтүгэр фавус. Ыларылаах тэллээдэринэн тарбанааллар, ол эбэтэр тириини бааһырдаллар. Бу ыарыынан киһи (оҕо 15 сааһыгар диэри), дьыа сүөһүтэ- сүрүннээн сана төрөөбүт ньирэй 1-2 ыһыттан, ыт, куоска, кутуулаах, кыса уонна күндү түүлээхтэр сааһыттан тутууга суох сутуулаалар.

Тирии ыарыылары

Тирии ыарыылары сүрүннээн икки көрүгүнүн тарбанааллар. Ол эбэтэр, ыалдыбыт дьыон уонна кымылар бэйэ-бэйэлэриттэн сыстыһан уонна туттар малтан, таһас нөүгө сыстыһаллар. Ыалдыбыт киһини эбэтэр кымылы кытта атыһыны кэнниттэн ыарыы 5-6 нэһилээн көстүүн сөп.

Ыарыыны көбүтээччинэн Trichophyton, Microsporum, Achoreon уонна Dermatophytes тэллээдэр тас эйгэ ыарыыны тарбатар күүстэрэ өргө диэри сүппэт. Ол курдук, хабылыбыт

баас хоҕо кыыл түүтүгэр, баттахха 1,5-10 сылга тийэ сыһыан сөп. Күн уотугар 30 мүнүүтэ, ортуга турар ууга 2-3 мүнүүтэ, почвада 3 ыйга тийэ сытар. Дезинфекциялыыр сириэстибэлэртэн 2-5% карболовай кислотата, 1-3% формальдегидка, салициловой кислотата 15-30 мүнүүтээн биридэ өлөллөр.

Модьууннаабыт(трихофития) ньирэйдэргэ харахтарын, сүүстэрин, айахтарын тулатынан, атын да миэстэлэрингэр кыһытар, хахтаах, төгүрүк быһылыах баастар үөскүүлэр, төбө былчар-

хайдара көбөллөр ону таһынан имунитеттара ыһылыан сөп. Микроспориянан үксүгэр ыттар, куоскалар ыалдыаллар.

Улуустаабы бэтэринээринэй управление исписэлиэстэрэ модьуулу утары 10-30 хонуктарыттан садалаан, ньирэйдэргэ сэрэтэр быһыыны икки төгүлээн ыталлар. Быһыы иккиһин оҕоһулубутун кэнниттэн ий иһинэн имунитет үөскүүр.

Ыарыыны көбүтүт туһуттан, сүөһүгү бас билээччилэр, сылын аайы ынах төрөөтө да, олохтоох бэтэринээрийэ исписэлиэстэригэр биллэрэн, модьууну утары быһыыны ыалларын ситиһэхтээххит. Дьыа кыыла бу

ыарыынан сутулуубута билиннэ да, тутта бэтэринээринэй исписэлиэс биллэрэргит булгуччулаах уонна турбут миэстэтин кичэйэн ыраастаан, дезинфекцияланыахтаах. Модьууннаах сүөһү уопсай ойбоҕо уулуура, мэчирээнигэ таһсара бобулар.

Ытыктабыллаах Чурапчы улуус олохтоохторо! Киһи уонна дьыа кыыла тирии сыстыһаах ыарыытыгар сутулуубатын туһугар, ыалдыбыт кыылары тутта бэтэринээрдэргэ биллэрэргитигэр сүбэлэнибит.

Е.Н. СОФРОНОВА,
Улуустаабы бэтэринээринэй управление бырааһа.

Барытын сөзгө тахйыт бастагы ааҕааччыга- «Сага алах» эрдэжсүйүтүнүн бирини:

**БЕРЕГИТЕ ЛЕС
ОТ ПОЖАРА!**

[illegible]